

УДК 371.132.032

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ
ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ****Лариса Корват***Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
пр. Перемоги, 54/1, 03680, Київ, Україна*

Розглянуто впровадження інтенсивної технології особистісного зростання у психолого-педагогічну підготовку студентів Київського національного економічного університету та експериментально досліджено її ефективність. Наведено експериментальні й статистичні дані щодо деяких показників особистісного зростання, які доводять досягнення дидактичних та розвивальних цілей психолого-педагогічної підготовки.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка, особистісне зростання, технологія особистісного зростання, Я-концепція.

Реалізація стратегічних завдань професійної підготовки студентів потребує нових підходів щодо переходу кількісних показників рівня освіти в якісні. Модернізація освіти надає нові можливості у процесі формування молодого фахівця, однак сьогоденна реальність одночасно ставить підвищені вимоги до процесу професійної підготовки молодого спеціаліста. З огляду на це проблема розвитку особистості майбутнього спеціаліста протягом усього періоду професійної підготовки у ВНЗ набуває щораз більшої актуальності.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у галузевому (непедагогічному) вищому закладі освіти – це один із перспективних шляхів професійної підготовки в цілому. Актуальність психолого-педагогічної підготовки спеціалістів є багатоаспектною та має сенс як для суспільства в цілому, так і для окремої особистості зокрема. З одного боку, психолого-педагогічна підготовка є одним із шляхів підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці, як складова загальної професійної підготовки та професійної підготовки з другої спеціальності, яку здобувають студенти, – викладача. З іншого, у процесі психолого-педагогічної підготовки, навчаючись навчати, студенти отримують можливості особистісного зростання у напрямі виявлення та актуалізації резервів, які сприяють успішній навчальній та професійній адаптації та діяльності, професійному зростанню, психічному здоров'ю, реалізації особистісного, інтелектуального, комунікативного потенціалу в процесі життєдіяльності тощо.

Ті чи інші аспекти психолого-педагогічної підготовки студентів у Київському національному економічному університеті висвітлені у працях В. А. Козакова, Л. О. Савенкової, О. В. Аксьонової, Л. А. Медвідь, Г. О. Ковальчук, М. В. Артюшиної, Г. М. Романової, І. Б. Міщенко та інших. Зокрема, В. А. Козаков започаткував розробку теорії психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті та інтенсивної технології індивідуально-кооперативного навчання. Дослідження Л. О. Савенкової зосереджені на особливостях професійного спілкування у різноманітних його аспектах. О. В. Аксьонова є одним із перших розробників методики викладання економіки, спрямованої на формування економічної культури та мислення. У працях Г. О. Ковальчук та І. Б. Міщенко розкрито питання, пов'язані з можливостями психолого-педагогічної підготовки до формування професійної компетентності майбутніх педагогів. М. В. Артюшина обґрунтувала взаємозв'язок соціально-психологічних та дидактичних чинників та їхній вплив на ефективність професійної підготовки майбутніх викладачів економіки. У працях Г. М. Романової висвітлено питання результативності самостійної роботи студентів. Л. А. Медвідь досліджує історію розвитку та становлення економічної освіти в Україні.

У нашому дослідженні ми спираємось на думку, що психолого-педагогічна підготовка студентів у галузевому (непедагогічному) вищому закладі освіти має значною мірою сприяти професійному та особистісному зростанню студентів у процесі їх становлення як фахівців, якщо забезпечити певні дидактичні умови навчальної діяльності шляхом розробки та реалізації інтенсивної технології психолого-педагогічної підготовки, особливо акцентуючи на важливості процесів особистісного зростання. Під особистісним зростанням маємо на увазі позитивні зміни особистості як процес і результат пізнання та розуміння особистістю самої себе, своїх індивідуально-психологічних особливостей, свого внутрішнього світу, пізнання та розуміння психологічних аспектів взаємодії особистості з навколишнім світом та іншими людьми, набуття навичок і умінь саморозвитку, саморегуляції, прагнення та устремління до самовдосконалення, самоактуалізації та самореалізації у повсякденному житті та професійній діяльності. Особистісне зростання – це якісні зміни особистісного потенціалу, які пов'язані з розширенням свідомості та самосвідомості, відкриттям своєї істинної сутності, набуття сенсів та цінностей свого буття, індивідуального способу самореалізації.

Протягом тривалого часу ми впроваджуємо у навчальний процес та удосконалюємо технологію особистісного зростання студентів у психолого-педагогічній підготовці студентів Київського національного економічного університету. В основу методологічного обґрунтування цієї технології покладено положення, що особистість є найвищою цінністю у суспільстві. Це

неповторна, унікальна цілісність, яка активна за своєю природою і в змозі впливати на свій життєвий та професійний шлях. Психолого-педагогічна підготовка є могутнім інструментом, який може сприяти пізнанню особистістю самої себе та інших людей, саморозвиткові, конструктивним особистісним змінам. Психолого-педагогічна підготовка як складова професійної підготовки повинна реалізовуватись не як знання заради знань, а як самоствердження особистості внаслідок її особистісного зростання, яке базується на фундаментальній потребі особистості у самовизначенні, самоактуалізації (А. Маслоу).

В основу обґрунтування дидактичних умов особистісного зростання студентів у процесі психолого-педагогічної підготовки в непедагогічному ВНЗ ми поклали технологічний підхід до навчальної діяльності, суть якого зводиться до того, що чітке визначення цілей навчання повинно сприяти відбору та проектуванню змісту, організації та управлінню навчальним процесом, методами та засобами навчання, ставити вимоги до кваліфікаційного рівня викладача, до методів оцінення досягнутих результатів навчання. Наведені критерії у їх комплексному застосуванні визначають сутність навчального процесу, що знаходить своє відображення у технології навчання. Особливого значення у процесі психолого-педагогічної підготовки ми надаємо специфічним методам навчання студентів, які у своїй більшості можуть бути притаманними лише цьому напрямку професійної підготовки, зокрема, психодіагностика, психологічне консультування, психологічна корекція, психогімнастичні вправи.

Упровадження технології особистісного зростання у процес психолого-педагогічної підготовки студентів в економічному університеті та доведення її ефективності потребувало експериментальної перевірки її ефективності, яку проводили у декількох напрямках. Зокрема, головними напрямками експериментального дослідження були такі: діагностика, спрямована на дослідження процесів та констатацію результатів особистісного зростання; дослідження впливу та значення дидактичних чинників технології психолого-педагогічної підготовки на особистісне зростання; виявлення та дослідження деяких ефектів психолого-педагогічної підготовки; експертна оцінка технології особистісного зростання учасниками навчальної діяльності.

Мета нашої роботи – презентувати результати дослідження впливу технології психолого-педагогічної підготовки на особистісне зростання студентів, зокрема, зміни у Я-концепції як системі уявлень особистості про саму себе, на основі якої будуються стосунки з навколишнім світом та ставлення до себе, які виявлялись шляхом застосування методики Т. Куна “Хто Я?” [2].

Дослідження проводили у формі формуючого та констатуючого експериментів протягом шести років. Його експериментальну вибірку

становили студенти факультету аграрного менеджменту, факультету інформаційних систем і технологій та фінансово-економічного факультету. Загальна кількість охоплених експериментальною роботою академічних груп – 26 (3 – контрольні та 23 – експериментальні), в яких навчалось 548 студентів. Експеримент проводили в межах програмних курсів “Психологія діяльності та навчальний менеджмент”, “Психологія та педагогіка” та педагогічної практики.

Головна мета формуючого експерименту – розробка, апробація та удосконалення технології особистісного зростання у процесі психолого-педагогічної підготовки студентів. Мета констатуючого експерименту – підтвердження ефективності розроблюваної технології особистісного зростання шляхом експериментального виявлення та підтвердження явища особистісного зростання студентів у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Застосовуючи методику М. Куна, ми прогнозували якісні та кількісні зміни Я-концепції особистості як результат впливу психолого-педагогічної підготовки на особистість, який відображає її особистісне зростання. Основна експериментальна гіпотеза щодо застосування цієї методики була сформульована так: “Реалізація технології особистісного зростання у психолого-педагогічній підготовці студентів виявляє позитивний вплив на Я-концепцію особистості”.

За методикою М. Куна було зроблено два заміри в контрольних та експериментальних групах до початку та після завершення експерименту. Для опрацювання одержаних результатів ми застосовували Т-критерій Вілксона, λ -критерій Колмогорова-Смірнова [3] та метод контент-аналізу [1]. За допомогою λ -критерію Коломогорова-Смірнова ми підтвердили однорідність експериментальної та контрольної вибірок відносно досліджуваних властивостей до початку проведення експерименту, $\lambda_{\text{емп.}}=1,24$, $\lambda_{\text{емп.}} < \lambda_{\text{кр.}}(0,01)$. Цей результат свідчить, що обидві вибірки були однорідними відносно вимірюваних суб’єктивних та об’єктивних особливостей Я-концепції.

Застосовуючи технологію особистісного зростання у процесі експериментального дослідження, ми прогнозували, що в результаті роботи суб’єктів навчальної діяльності з їх “Я”, частого їх звернення до суб’єктивних характеристик особистості, вираженість цих характеристик у Я-концепції студентів експериментальних груп буде вищою порівняно з їх вираженістю у студентів контрольних груп. Застосування λ -критерію Колмогорова-Смірнова виявило, що за цим критерієм $\lambda_{\text{емп.}}=1,87$, $\lambda_{\text{емп.}} > \lambda_{\text{кр.}}(0,01)$.

Отже, можна зробити висновки, що за критерієм однорідності-відмінності експериментальна та контрольна вибірки різняться між собою,

що свідчить про значущі зміни у експериментальній вибірці за чинником вираженості суб'єктивних та об'єктивних характеристик Я-концепції.

Застосування Т-критерію Вілкоксона щодо показників експериментальної вибірки до початку експерименту та після його завершення дало результат $T_{\text{середн.емп.}}=318,5$. За таблицею критичних значень $T_{\text{кр.}}(0,01; 0,05)$. Ці результати дають підстави зробити висновки про позитивні зміни до збільшення вираженості суб'єктивних характеристик Я-концепції студентів експериментальної вибірки, які відображають саме особистісні особливості, тобто особливості характеру, темпераменту, мотиваційної сфери, спрямованості, які виявляють психологічний зміст особистості.

Якщо Т-критерій та λ -критерій дають змогу оцінити кількісні зміни експериментальних вибірок, то контент-аналіз дає можливість провести якісний аналіз особистісних змін у напрямі особистісного зростання. Для цього застосовували такі критерії аналізу:

об'єктивні характеристики: рольові, атрибутивні (зовнішність, поведінка, тощо);

суб'єктивні характеристики: оцінювальні, пояснювальні, дескриптивні (такі, що не можна було віднести до оцінювальних чи пояснювальних) та за знаком (позитивні й негативні).

Особливу увагу в дослідженні Я-концепції приділяли суб'єктивним характеристикам, оскільки, за висновками М. Куна та Т. Макпартленда, саме суб'єктивні характеристики є "більш глибокими установками особистості на себе та її істинною сутністю"[2, с.186].

У дослідженні М. Куна та Т. Макпартленда, які розробили та використовували тест "Хто Я?" для дослідження Я-концепції особистості, константовано, що Я-концепція відображається учасниками дослідження спочатку об'єктивними характеристиками особистості, а коли вони вичерпуються, лише тоді настає черга суб'єктивних характеристик. У нашому дослідженні ці висновки М. Куна та Т. Макпартленда не знайшли підтвердження. Опис Я-концепції шляхом відповіді на запитання завжди починався об'єктивними характеристиками, але далі вони поєднувались із суб'єктивними характеристиками відповідно до того, як вони спадали на думку досліджуваним. Можна стверджувати, що об'єктивні характеристики, які першими стоять у ряду стверджень, утворюють базове, інваріантне ядро Я-концепції особистості й залишаються незмінними від дослідження до дослідження. До таких характеристик належать стать особистості, довготривалі соціальні ролі (студент, син, дочка тощо), етнічна належність, громадянство (українець, громадянин України) тощо.

Мінімальна кількість об'єктивних характеристик Я-концепції у першому замірі становила 5, суб'єктивних – 3, у другому замірі відповідно –

5 та 7. Збільшення кількості суб'єктивних характеристик є значущим для експериментальних груп. Отже, ці результати підтверджують факт особистісного зростання внаслідок збільшення кількості суб'єктивних характеристик Я-концепції.

Кількість суб'єктивних характеристик Я-концепції збільшується внаслідок зменшення кількості об'єктивних малозначущих поведінкових характеристик ("я – любитель шоколаду, танців тощо"), об'єктивних характеристик зовнішності ("я – із короткою зачіскою", "я – струнка") та атрибутивних характеристик ("я – за знаком зодіаку овен"). Такі зміни презентації характеристик Я-концепції свідчать про вплив самопізнання та роль глибинних, психологічних характеристик для суб'єкта, що виявляється як результат реалізації технології особистісного зростання у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Особливо цікавим виявився аспект із презентацією в описах Я-концепції моментів, пов'язаних із професійним самовизначенням. На початку дослідження майже всі студенти-першокурсники не вказували на свою майбутню професійну належність, тоді як наприкінці дослідження серед студентів 1-го курсу експериментальних груп у 18% з'явилися варіанти характеристик, пов'язані з майбутньою професією (я – майбутній економіст тощо). Це свідчить про процеси первинної професійної адаптації, яка є важливою передумовою ефективної професійної підготовки. Психологічним сенсом первинної професійної адаптації є усвідомлення студентом особистої відповідальності за своє професійне становлення, прийняття соціальної ролі студента та подальша соціалізація.

У 39 випадках діагностики Я-концепції студентів до початку експерименту були виявлені негативні характеристики особистості, які були кількісно подані у цих досліджуваних від однієї до трьох. Наприклад, "Я – невдаха" – суб'єктивна характеристика з негативним знаком. Під час повторного дослідження після проведення експерименту негативні характеристики не були виявлені в жодному випадку, що свідчить про позитивний вплив психолого-педагогічної підготовки на особистість.

Повторне дослідження Я-концепції особистості в експериментальних групах дало можливість констатувати явище підвищення рангового значення сутнісних особистісних характеристик та зниження рангового значення несуттєвих особистісних характеристик. Наприклад, у повторному дослідженні найчастіше такі несуттєві характеристики, як "любитель шоколаду" замінювались на інші або з'являлись наприкінці списку. Водночас деякі психологічні характеристики, які були предметом вивчення у процесі психолого-педагогічної підготовки, зростали у ранговому значенні та їх активно використовували у створенні списку рис Я-концепції. Особливо це стосується властивостей, пов'язаних з особливостями темпераменту, локусу

контролю, інтелектуальних та комунікативних особливостей. У повторному дослідженні Я-концепції після проведення експерименту у 100% студентів були виявлені твердження, що стосуються особливостей темпераменту. Отож якісний аналіз змін Я-концепції особистості, проведений за допомогою контент-аналізу, також підтверджує позитивні зміни досліджуваного феномена.

Отже, можна зробити загальний висновок, що психолого-педагогічна підготовка за технологією особистісного зростання виявляє позитивний вплив на Я-концепцію особистості студентів, який виявляється у підвищенні рівня усвідомленості та актуалізації суб'єктивних характеристик особистості, зникненні вираженості в ній негативних характеристик, підвищенні рангового значення сутнісних особистісних характеристик та зниженні рангового значення несуттєвих характеристик.

-
1. *Войскунский А. Е., Скрипкин С. В.* Качественный анализ данных как инструмент научного исследования // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. 2001. № 2. С. 93–109.
 2. *Кун М., Макпартлэнд Т.* Эмпирическое исследование установок личности на себя // Современная социальная психология. Тексты. / Под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой, Л. А. Петровской. М., 1984. С. 180–188.
 3. *Сидоренко Е. В.* Методы математической обработки в психологии. СПб., 2001.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL STUDENT TRAINING AS A WAY TO THE PERSONAL GROWTH OF PROSPECTIVE SPECIALISTS**Larysa Korvat***Vadym Hetman National Economics University of Kyiv
Peremoha Avenue, 54/1, UA-03680 Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to introduction of the personal growth intensive technology into the psychological and pedagogical training of Kyiv National Economics University students and presents the experimental study of its efficiency. It shows the experimental and statistic data for some indices of personal growth that prove the achievement of didactic and developmental aims of psychological and pedagogical training.

Key words: psychological and pedagogical training, personal growth, technology of personal growth, self-concept.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ КАК ПУТЬ ЛИЧНОСТНОГО РОСТА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ**Лариса Корват***Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана
пр. Перемоги 54/1, 03680 Киев, Украина*

Рассмотрено внедрение интенсивной технологии личностного роста в психолого-педагогическую подготовку студентов Киевского национального экономического университета и экспериментально исследована ее эффективность. Приведены экспериментальные и статистические данные относительно некоторых показателей личностного роста, которые подтверждают достижения дидактических и развивающих целей психолого-педагогической подготовки.

Ключевые слова: психолого-педагогическая подготовка, личностный рост, технология личностного роста, Я–концепция.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008